

klasse rekenen, deelen wij mede, dat deze dames Vrijdagavond a.s. gratis toegang tot ons theater hebben"(57). Daarnaast is er in elk hoofdstuk aandacht voor de programmering (van een avondvullend programma met verschillende films naar twee of drie voorstellingen per avond), de inrichting van de bioscoopzalen en foyers, en de exploitanten met hun beleid. Deze steeds terugkerende thema's bieden de gelegenheid de ontwikkeling van de Leidse bioscopen op de voet te volgen. De mooie illustraties dragen daar ook toe bij. Als inventarisatie voor de geschiedenis van de Leidse bioscopen is de publicatie zeker geslaagd. Het boek sluit af met een notenapparaat en een bibliografie.

Lianne Damen

A. de Knecht-van Eekelen, J. F. M. Panhuysen, G. Rosenbusch, ed., *Door het menselijke vleesch heen. 100 Jaar radiodiagnostiek in Nederland 1895-1995* (Pantaleon reeks XVI; Rotterdam: Erasmus publishing, 1995, 408 blz., f69,50, ISBN 90 5235 081 7).

Door het menselijke vleesch heen geeft een overzicht van honderd jaar radiologie en radiodiagnostiek in Nederland. Praktisch alle gebruiksmogelijkheden die door de medische wereld in de afgelopen honderd jaar van de meest beroemde vinding van Röntgen zijn gevonden, passeren de revue. Zoals in het voorwoord terecht wordt opgemerkt, is de moderne geneeskunde zonder röntgenstralen ondenkbaar. Omdat het in 1995 honderd jaar geleden was dat deze straling werd ontdekt, besloot de Nederlandse Vereniging voor radiologie, met haar 95 jaar overigens 's werelds oudste vereniging van medische gebruikers van röntgenstraling, dan ook tot de uitgave van deze publicatie.

Na een kort inleidend hoofdstuk over de stand van de natuurkunde in Nederland rond 1895, behandelt het boek allereerst het werk en leven van W. C. Röntgen (1845-1923). In 1995 werd namelijk niet alleen de honderdste verjaardag van de vondst van de röntgenstralen gevierd, maar was het tevens honderdvijftig jaar geleden dat Röntgen geboren werd. De schrijvers beschouwen dit als een niet te verwaarlozen gegeven. Gezien het feit dat Röntgen zeventien jaar van zijn jeugd doorbracht in Nederland en hij de rest van zijn leven nauwe betrekkingen onderhield met dit land, voelden de schrijvers zich verplicht om de ontdekker van de 'x-stralen' op een bijzondere wijze te eren. Gezien het feit dat Röntgen in Nederland niet de kans kreeg om te studeren aan een universiteit — hij werd te licht bevonden voor de Utrechtse Universiteit — en al zijn successen behaalde in Duitsland, lijkt mij deze beweegreden er enigszins met de haren bijgesleept. Vervolgens wordt in vogelvucht diens gehele leven en natuurlijk speciaal zijn ontdekking van de 'x-stralen' beschreven.

De overige hoofdstukken van *Door het menselijke vleesch heen* kunnen op verscheidene manieren worden gelezen. Allereerst doorloopt het boek in enkele hoofdstukken de ontwikkelingen die de röntgenologie in Nederland en in Nederlands-Indië doormaakte van 1895 tot op heden. Deze geschiedenis wordt afgesloten met een vooruitblik op toekomstige ontwikkelingen in de radiodiagnostiek.

Deze chronologische geschiedenis wordt enkele malen onderbroken door hoofdstukken waarin verscheidene kopstukken uit de Nederlandse röntgenologie voor het voetlicht treden. Zo wordt het Nederlandse pionierswerk van J. K. A. Wertheim Salomonson uit de doeken gedaan, en diens initiatief tot de oprichting van de Nederlandsche Vereniging voor electrotherapie en radiologie. Ook aan het reilen en zeilen van deze vereniging wordt overigens een hoofdstuk gewijd. De tweede grote pionier uit de röntgenologie wiens leven wordt besproken, is A. Bouwens. Vele uitvindingen op het gebied van de röntgen-apparatuur kwamen onder zijn lei-

ding tot stand. De röntgenoloog B. G. Ziedses des Plantes, wiens werk in een derde hoofdstuk wordt besproken, heeft bijdragen geleverd op vele terreinen van de radiologie. Hij stond aan de wieg van de planigrafie, de methode die verborgen structuren in het menselijk lichaam zichtbaar kon maken. De laatste beroemde radioloog die een apart hoofdstuk aan zich gewijd ziet, is G. J. van der Plaats, onder meer bekend als schrijver van het standaardwerk *Medische Röntgentechniek*, dat door vele generaties laboranten en radiologen is gebruikt bij hun opleiding.

Een derde lijn die door het boek loopt, naast de geschiedenis en de afzonderlijke biografieën, wordt gevormd door de korte stukjes waarmee de hoofdstukken worden afgesloten. Hoewel niet als zodanig aangegeven, kunnen deze verhalen als afzonderlijke hoofdstukjes worden beschouwd. Elk van deze verhalen geeft min of meer een beeld van de röntgenologie in een bepaald tijdvak. Zo wordt onder meer de eerste proefneming met de 'Röntgen'sehe stralen' beschreven.

Het boek bevat voorts een lange rij van korte biografieën (gemiddeld twee per bladzijde) van leden van de Nederlandse Vereniging voor radiologie die een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de toepassing en kennis van de radiologie en radiodiagnostiek. Het werk heeft geen notenapparaat maar wel een bibliografie en een register op namen en onderwerpen.

Over het geheel bezien kan gesteld worden dat *Door het menselijke vlees heen* een prachtig staaltje van doorwrochte medische geschiedenis is. Hierin ligt volgens mij evenwel tevens direct het probleem van een dergelijke vorm van geschiedschrijving. Een leek, dat wil zeggen een niet-medisch onderlegd persoon, zal het ongetwijfeld een prachtig boek vinden en er enkele boeiende stukken in kunnen ontdekken, maar zal bij gebrek aan de benodigde voorkennis, veel van het werk noodgedwongen links moeten laten liggen. Daardoor laten de schrijvers een kans voorbijgaan om een deel van de medische wereld inzichtelijker te maken voor de geïnteresseerde lezer en leek.

Hans van Krevel

M. van der Heijden, B. Kempers, *Strijd in overleg. 100 Jaar beeldvorming over arbeid, arbeider en vakbeweging* (Serie wetenschappelijke publikaties VII; Amsterdam: Weiboom, 1995, 109 blz., f26,50, ISBN 90 71667 15 4).

Vormgeving neemt in onze moderne maatschappij een vooraanstaande plaats in. Zelfs de HEMA heeft voor 'design' gekozen. En terecht, want waarom mogen huishoudelijke voorwerpen er niet fraai en goed ontworpen uitzien? Veel moeilijker is het om belangenbehartiging zoals de vakbeweging die biedt, vorm te geven. Actiefoto's, affiches, tekeningen en een enkel emotioneel geladen beeld zoals de Dokwerker willen nog wel lukken, maar een echte etalage die de aandacht van het publiek weet te trekken en duidelijk maakt dat in een zeker gebouw een vakbond is gevestigd met bepaalde 'producten', ken ik niet. Toch zou daarvoor naar mijn mening eens een serieuze prijsvraag moeten worden uitgeschreven. Ook de auteurs van dit boek, die de beeldvorming van de Nederlandse vakbeweging van begin tot heden in kaart hebben gebracht, menen dat de 'visuele communicatie' van de hedendaagse vakbeweging verbetering behoeft. In elk geval zijn zij over de vooroorlogse vakbeweging beter te spreken en vinden zij het opvallend hoezeer de vakbeweging 'na de oorlog moeite had met de voortzetting, aanpassing en vernieuwing van haar beeldvorming en met het aangaan van een creatieve wisselwerking met de nieuwe professionele deskundigen inzake beeldvorming, communicatie en cultuur' (10). Discussie hierover achten zij 'geen overbodige luxe' en met hun boek willen zij hieraan een bijdrage leveren (8). De goede bedoelingen zijn duidelijk en de auteurs bieden